

ارزیابی توسعه پایدار روستایی با تأکید بر توان محیطی و مشارکت مردمی در تولید گیاهان داروئی (مطالعه موردی استان سمنان شهرستان میامی بخش کالپوش)

سعید مقدسی^۱

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران

علیرضا استعلاجی

استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام (ره)، شهرری، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۷/۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۴/۱۳

چکیده

توسعه روستایی فرآیندی همه‌جانبه و پایداری است که در چارچوب آن، توانایی‌های اجتماعات روستایی به منظور رفع نیازهای مادی، معنوی و کنترل مؤثر بر نیروهای شکل‌دهنده نظام سکونت محلی (اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی) رشد و تعالی می‌یابد. ایران با دارا بودن بیش از ۸۴۰۰ گونه گیاهی از کشورهای غنی در این زمینه به شماره می‌رود که بالغ بر هزار گونه آن قابلیت دارویی و صنعتی دارد. توسعه و احیاء عرصه‌های طبیعی و برداشت از عرصه‌های زراعی و دیم‌زارهای کم‌بازده می‌تواند یکی از مهم‌ترین منابع تولیدی برای تولید مواد اولیه، فرآوری و صادرات این منابع حیاتی مهم باشد. که در این تحقیق ۳۵۷ پرسشنامه از اهالی بخش کالپوش تکمیل و جمع‌آوری شده است. روش تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر موقعیت، توصیفی از نوع پیمایشی بوده است. برای پاسخگویی به سؤالات پژوهش و نتیجه‌گیری از روش‌های آماری و آزمون‌های متفاوت با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS23 به نحوی که ذکر می‌شود، استفاده گردید: برای آزمون پایایی سؤالات پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ، جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف، از آزمون t-test جهت شناسایی عوامل تأثیرگذار بر تولیدات گیاهان دارویی و از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون جهت آزمون کردن فرضیه‌ها استفاده شده است. بر اساس آزمون t-test تک نمونه‌ای، سطح معنی‌داری به دست آمده برای همه عوامل کوچک‌تر از ۰.۰۵ بوده بنابراین همه این عوامل با میانگین جامعه اختلاف دارند بنابراین می‌توان همه این عوامل را جز عوامل تأثیرگذار بر تولیدات گیاهان دارویی دانست. نتایج تخمین مدل با روش رگرسیون (متغیر وابسته: تولیدات گیاهان دارویی) نشان می‌دهد که چون سطح معنی‌داری به دست آمده برای همه متغیرهای مستقل برابر ۰/۰۰۰ بوده و این مقادیر کوچک‌تر از ۰/۰۵ می‌باشند بنابراین همه متغیرهای مستقل بر تولیدات گیاهان دارویی تأثیر دارد. میزان اثرگذاری همه متغیرهای مستقل بر تولیدات گیاهان دارویی برابر ۰.۹۷ می‌باشد که همان عدد ضریب تعیین می‌باشد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، روستا، گیاهان داروئی، کالپوش

مقدمه

با توجه به اینکه قسمت عمده‌ای از فقیرترین بخش‌های جمعیت کشورهای در حال توسعه، در روستاها زندگی می‌کنند لذا بایستی از ابتدا به اقتصاد روستاها توجه جدی شود. پس مهم‌ترین عامل در توسعه پایدار روستایی مقوله اقتصاد روستاهاست اگر به اشتغال روستائیان که یکی از پایه‌های اقتصاد و درآمد آن‌هاست توجه جدی شود قطعاً روستائیان دست به مهاجرت نخواهند زد و در روستاها باقی خواهند ماند در نتیجه شاهد پایداری روستاها خواهیم بود از مقوله‌های جدید در راستای اشتغال‌زائی روستائیان حفظ محیط روستاها و جلوگیری از فرسایش خاک و تخریب منابع طبیعی کشور و پرداختن به مقوله تولید گیاهان داروئی است.

با وجود توانایی‌های بالقوه برای پرورش گیاهان داروئی و برتری نسبی این محصول، میزان داروهای گیاهی در سبد داروئی کشور از ۳ درصد در سال ۱۳۸۰ به ۱۰ درصد در سال ۱۳۹۲ رسید که این رقم در حال افزایش است و این افزایش نشان از رشد اهمیت به این موضوع است.

برای پرداختن به استراتژی تولید گیاهان داروئی توسط روستائیان، در این پژوهش سعی شده است تا با بررسی همه‌جانبه و کل‌نگر و شناخت تمامی ابعاد آن، استراتژی‌های مناسب جهت بهبود وضعیت تولید و صادرات این محصولات ارائه گردد.

همچنین با توجه به جهت‌گیری برنامه‌های توسعه‌ای کشور خصوصاً برنامه اخیر دولت پیرامون توسعه کشت و تولید و بهره‌برداری از گیاهان داروئی یکی از ضرورت‌های امروزه جامعه توجه به این امر می‌باشد.

پیشینه توسعه

پیشینه توسعه بسیار وسیع است و دارای قدمتی هم‌زمان با تغییرات طبیعی و اجتماعی در سطح کره زمین می‌باشد. از دیدگاه طبیعی، سابقه توسعه، هم‌زمان با تحولات زمین‌شناسی است و از منظر اجتماعی برابر با ظهور جوامع بشری اولیه می‌باشد. در ابتدا بحث از توسعه بیشتر با اصطلاح تکامل و پیشرفت انجام می‌شد. این کاربرد در آثار هربرت اسپنسر، سن سیمون، مارکس و ... وجود دارد. به مرور زمان اصطلاح توسعه جایگزین پیشرفت و تکامل گردید، داروین، هربرت اسپنسر و مارکس از پیشگامان اندیشه تکامل و توسعه در قرون جدید محسوب می‌شود.

توسعه

معنی لغوی توسعه پایدار sustain می‌باشد و همچنین در فارسی به معنای، حیات، زنده نگهداشتن، ادامه مستمر است و آنچه که می‌تواند در آینده تداوم داشته باشد. یک ایده و اصطلاح بسیار گسترده است که معانی متفاوت و بسیاری دارد و در نتیجه فراوانی این معانی، واکنش‌های مختلف صاحب‌نظران را برمی‌انگیزاند. مفهوم توسعه پایدار، یک نوع تلاش برای ترکیب مفاهیم در حال رشد حوزه‌ای از موضوعات محیطی با موضوعات اجتماعی - اقتصادی می‌باشد. مفهوم توسعه پایدار یک تغییر مهم در فهم رابطه انسان و طبیعت و انسان‌ها با یکدیگر می‌باشد (نشریه معماری و شهرسازی ایران).

مسیر توسعه را دارای محتوا و مختصات فرهنگی می‌داند و هدف آن را زندگی بهتر و پرثمر می‌داند که توسط فرهنگ جوامع تعریف و تحدید می‌کند. به زعم گورنال میردال توسعه یعنی فرآیند و رد شدن از توسعه‌نیافتگی یعنی

رهایی از چنگال فقر، راه رسیدن بدین مقصود عبارت است از برنامه‌ریزی به منظور توسعه و یا بروکفیلد می‌گوید: فرایند عام در این زمینه این است که توسعه را برحسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و کاهش نابرابری تعریف کنیم. یا این که گفته شده توسعه در معنای جامع آن، مشتمل بر فرآیند پیچیده‌ای است که رشد کمی و کیفی تولیدات و خدمات و تحول کیفیت زندگی و بافت اجتماعی جامعه و تعدیل درآمد و زدودن فقر و محدودیت و بیکاری و تأمین رفاه همگانی، رشد و تکنولوژی مدرن را در یک جامعه معین در بر می‌گیرد (ازکیا، ۲۷: ۱۳۸۷).

توسعه پایدار

توسعه از نظر اندیشه‌وران علوم اقتصادی و اجتماعی، به معنای ارتقای مستمر کل جامعه و نظم اجتماعی به سوی زندگی بهتر یا انسانی‌تر است. (تودارو، مایکل؛ ۱۳۶۹، ج ۱، ص ۲۳). توسعه پایدار، ترکیبی از دو واژه است که دو جنبه متفاوت (پیشرفت اقتصادی-صنعتی و کیفیت محیط‌زیست) را در یک نماد (توسعه پایدار) متحد می‌سازد. به عبارت دیگر دو مفهوم اقتصاد و اکولوژی در کنار هم قرار گرفته و زیربنای استراتژی توسعه پایدار را شکل می‌دهد. (کهن، گوئل؛ ۱۳۷۶، ص ۲۹). آنچه در تعاریف مربوط به توسعه پایدار مشترک است، جنبه پویایی آن، رفع نیازهای اساسی، توجه خاص به حفاظت از محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب و آلودگی آن است. (دیرباز، عسگر و دادگر، حسن؛ ن، ۱۳۸۶، ص ۲۹).

شرط لازم جهت دستیابی به توسعه پایدار، حفظ کارایی در تخصیص منابع و شرط کافی آن عبارت است از:

۱. تقلیل منابع تجدید نشدنی و احیای دوباره و حفاظت از آن؛
۲. جایگزینی منابع تجدیدپذیر با منابع تجدیدناپذیر؛
- ۳- ایجاد تعادل در جذب فضولات توسط محیط‌زیست در مقابل مقدار فضولات وارد شده به محیط‌زیست. (عرب مازار، عباس و دادگر، حسن؛ ۱۳۸۲، ص ۳۷۶).

عوامل مؤثر در توسعه پایدار

پرونده‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مجله علمی-پژوهشی
پایه علمی-پژوهشی
پایه علمی-پژوهشی

مهم‌ترین عوامل رسیدن به توسعه پایدار عبارتند از:

نیاز به تغییر نهادهای موجود و ایجاد نهادهای جدید؛

اولویت‌دادن به سرمایه انسانی به‌ویژه زنان و جوانان در جهت پایداری توسعه؛

نقش رهبری در به دوش کشیدن و بالابردن تلاش توسعه‌ای از بالا؛

نقش سازمان‌های مدنی اجتماعی برای پیش‌راندن توسعه از پایین به بالا؛

اهمیت حقوق بشر و مفهوم و هدف گسترده آن؛

آمیختن توسعه با ساختار اجتماعی و فرهنگی؛

ارتباط درونی میان پایداری توسعه و اعتماد به نفس. (منذر، قحف؛ ۱۳۸۴، ص ۱۳۷).

اهداف کلی

هدف اصلی تحقیق ارزیابی قابلیت‌های توسعه پایدار روستایی با تأکید بر تولید گیاهان داروئی (مطالعه موردی استان سمنان شهرستان میامی بخش کالپوش) می‌باشد.

اهداف اختصاصی

بررسی و شناخت قابلیت‌های توسعه پایدار روستایی

بررسی میزان موفقیت مشارکت روستائیان در طرح‌های تولید گیاهان داروئی

بررسی زمینه‌ها و راهکارهای جلب مشارکت روستائیان در اجرای تولید گیاهان داروئی

شناسایی مکانیسم‌های مناسب برای تولید گیاهان داروئی با توجه به توسعه پایدار روستایی

بررسی افزایش سطح درآمد خانوارهای روستایی به اشتغال‌زایی و حفظ عرصه‌های منابع طبیعی از تخریب بی‌رویه، درآمدزایی برای خانوارهای روستایی و افزایش میزان تولید و صادرات گیاهان داروئی

ارائه راهکارهای کاربردی برای توسعه پایدار روستایی با تولید گیاهان داروئی

هدف کاربردی، نام بهره‌وران (سازمان‌ها، صنایع و یا گروه ذینفعان)

مهم‌ترین سازمان‌های بهره‌بردار: وزارت جهاد کشاورزی، سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، موسسه تحقیقات جنگل و مرتع و در سطح استان‌ها ادارات کل منابع طبیعی و آبخیزداری سراسر کشور، همچنین نهادها، مؤسسات و تعاونی‌های که در راستای پایداری و اقتصاد و اشتغال‌زایی و روستاها فعالیت دارند کاربرد دارد. و محل کاربردی آن در کلیه مناطق جنگلی و مرتعی کشور قابلیت اجرایی دارد.

سؤالات

آیا افزایش تولید گیاهان داروئی باعث توسعه پایدار روستایی می‌گردد؟

چه ارتباطی بین تولید گیاهان داروئی و ایجاد اشتغال روستائیان وجود دارد؟

آیا افزایش تولید گیاهان داروئی باعث افزایش درآمد روستائیان می‌گردد؟

مهم‌ترین قابلیت‌های تولید گیاهان داروئی چیست؟

مهم‌ترین چالش در تولید گیاهان داروئی چه عواملی می‌باشد؟

فرضیات

بین مشارکت روستائیان و تولید گیاهان داروئی رابطه معناداری وجود دارد.

بین ایجاد اشتغال و تولید گیاهان داروئی رابطه معناداری وجود دارد.

بین قابلیت محیطی و اقلیمی و تولید گیاهان داروئی رابطه معناداری وجود دارد.

بین توسعه پایدار روستایی و تولید گیاهان داروئی رابطه معناداری وجود دارد.

معرفی محدوده مورد مطالعه

بخش کالپوش بامساحت ۱۵۵۳ کیلومتر مربع در شمال شرق استان سمنان بین عرض‌های ۳۶ درجه و ۵۵ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۱۰ دقیقه شمالی و طول ۵۵ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۲۰ دقیقه شرقی واقع شده است. فاصله منطقه کالپوش تا میامی بین ۱۱۰ تا ۱۴۰ کیلومتر می‌باشد و با شهرستان شاهرود ۱۷۰ تا ۲۰۰ کیلومتر (نردین تا

شاهرود ۱۷۰ و نام نیک و دشت شاد حدود ۲۰۰ کیلومتر فاصله دارد.) این بخش از شمال به جنگل گلستان، شهرستان گالیکش (منطقه گوکلان استان گلستان)، از غرب به شهرستان‌های گالیکش، مینودشت و آزادشهر از استان گلستان، از جنوب به دهستان کلاته‌های شرقی از شهرستان میامی استان سمنان و از شرق به شهرستان‌های گرمه و جاجرم از استان خراسان شمالی متصل است. این منطقه در دوره صفویه جزء طبرستان یا استرآباد-گرگان فعلی بوده است و بعدازآن احتمالاً در دوره قاجاریه جزء خراسان بزرگ و بعدازآن به شهرستان شاهرود و میامی (سمنان) الحاق شده است.

بخش کالپوش بر اساس سرشماری سال ۹۰ با جمعیت ۱۹۷۳۸ نفر بالغ بر ۴۳۸۶ تعداد است که دارای آب‌وهوای کوهستانی و سرد در زمستان و معتدل و مرطوب در تابستان می‌باشد این بخش پل ارتباطی استان سمنان و استان خراسان شمالی به استان گلستان بوده و دارای ۱۲ روستا با قومیت‌های متفاوت بوده که به زبان‌های ترکی و فارسی سخن می‌گویند با عنایت به کلیات مطرح شده این بخش دارای قابلیت‌های بسیار زیادی بوده که با توسعه امکانات و سرمایه‌گذاری مناسب با توجه به قابلیت‌های موجود و ارائه خدمات هر چه بهتر مطمئناً زمینه توسعه شهرستان و به تبع آن استان را فراهم خواهد نمود.

بخش کالپوش از دو دهستان به شرح ذیل تشکیل شده است:

دهستان رضوان

به مرکزیت روستای رضوان (سوداغلن) مشتمل بر روستاهای باغچه، حسین‌آباد، دشت شاد، قوشه دگرمان، کرنگ، کمردار و نام نیک است.

دهستان نردین

به مرکزیت روستای نردین مشتمل بر روستاهای حق‌الخواجه، تلوبین و گلستان است.

تجزیه و تحلیل

تجزیه و تحلیل داده‌ها فرآیندی چندمرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که از طریق بکارگیری ابزارهای جمع‌آوری در نمونه (جامعه) آماری فراهم آمده‌اند؛ خلاصه، کدبندی و دسته‌بندی... و در نهایت پردازش می‌شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیل‌ها و ارتباط‌ها بین این داده‌ها به منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم آید. در این فرآیند داده‌ها هم از لحاظ مفهومی و هم از جنبه تجربی پالایش می‌شوند و تکنیک‌های گوناگون آماری نقش بسزایی در استنتاج‌ها و تعمیم‌ها به عهده‌دارند. (خاکی، ۱۳۷۸: ۳۰۵)

ابتدا آمار توصیفی مربوط به اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان (افراد نمونه) و همچنین وضعیت متغیرهای تحقیق با بکارگیری جداول و نمودارها به نمایش گذاشته شده و در ادامه برای پاسخگویی به سؤالات پژوهش و نتیجه‌گیری از روش‌های آماری و آزمون‌های متفاوت با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS23 به نحوی که ذکر می‌شود، استفاده گردید: برای آزمون پایایی سؤالات پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ، جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کلموگروف-اسمیرنف، از آزمون t-test جهت شناسایی عوامل تأثیرگذار بر تولیدات گیاهان دارویی و از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون جهت آزمون کردن فرضیه‌ها بهره‌گرفته شده است.

برای محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ابتدا باید واریانس نمره‌های هر زیر مجموعه سوال‌های پرسشنامه (یا زیر آزمون) واریانس کل را محاسبه کرد. سپس با استفاده از فرمول زیر مقدار ضریب آلفا را محاسبه کرد:

$$r_a = \frac{j}{j-1} \left(1 - \frac{\sum S_j^2}{S^2} \right)$$

که در آن:

j = تعداد زیر مجموعه سؤال‌های پرسشنامه یا آزمون.

S_j^2 = واریانس زیر آزمون j ام.

S^2 = واریانس کل آزمون.

میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای آزمودنی مورد استفاده در تحقیق حاضر برای پرسشنامه‌های مذکور در فصل سوم در جدول زیر خلاصه شده است. این مقادیر نشان‌دهنده آن است که پرسشنامه‌های مورد استفاده در این تحقیق از قابلیت اعتماد و پایایی بسیار خوبی برخوردار است:

جدول ۱: آماره آلفای کرونباخ

آلفای کرونباخ	تعداد سؤالات (حجم نمونه)
۰.۹۷۹	۲۵ (۳۵۷)

منبع: یافته‌های پژوهش

چگونگی توزیع متغیرهای پژوهش بر اساس شاخص‌های مرکزی، پراکندگی

شاخص‌های توصیف داده‌ها به دو گروه شاخص‌های مرکزی، شاخص‌های پراکندگی توزیع تقسیم می‌شوند. در این بخش چگونگی توزیع متغیرهای پژوهش بر اساس مهم‌ترین شاخص‌های مرکزی (میانگین^۱)، شاخص‌های پراکندگی (واریانس^۲ و انحراف معیار^۳) مورد بررسی قرار می‌گیرند.

جدول ۲: شاخص‌های مرکزی، پراکندگی و توزیع متغیرهای پژوهش

شاخص	حجم نمونه	میانگین	انحراف معیار
توسعه پایدار روستایی	357	2.687	1.0421
مشارکت روستاییان	357	2.592	1.0770
ایجاد اشتغال	357	2.508	1.0764
قابلیت محیطی و اقلیمی	357	2.951	1.2372

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل شاخص‌های مرکزی، پراکندگی و توزیع متغیرهای پژوهش با توجه به طیف لیکرت به شرح زیر می‌باشد:

طیف لیکرت	۱	۲	۳	۴	۵
پرسشنامه	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد

منبع: یافته‌های پژوهش

¹ Mean

² Variance

³ Std. Deviation

گزینه‌ها	حجم نمونه	میانگین	انحراف معیار
میزان مشارکت اهالی روستا در فعالیت‌های تولیدی و تبدیلی گیاهان داروئی	357	2.14	0.983
میزان ایجاد اشتغال در روستا به لحاظ تولید گیاهان داروئی	357	2.10	1.201
میزان افزایش درآمد مردم روستا به علت تولید گیاهان داروئی	357	2.23	1.146
ایجاد انگیزه و سرمایه‌گذاری توسط اهالی روستا در تولید گیاهان داروئی	357	2.63	1.214
میزان آشنایی و سطح آگاهی مردم در خصوص گیاهان داروئی	357	2.41	1.172
میزان جذب گردشگر در زمینه بازدید از عرصه‌های تولید گیاهان داروئی	357	2.37	1.153
میزان مشارکت بخش دولتی در احداث صنایع فرآوری گیاهان داروئی	357	2.02	1.062
میزان مشارکت بخش خصوصی در احداث صنایع فرآوری گیاهان داروئی	357	2.05	1.079
راه‌اندازی بازارچه‌های محلی جهت فروش محصولات گیاهان داروئی	357	2.23	1.130
همکاری با سازمان‌های دولتی مرتبط جهت جلوگیری از تغییر کاربری اراضی با تولید گیاهان داروئی	357	2.38	1.209
همکاری با سازمان‌های غیردولتی (NGO) مرتبط جهت جلوگیری از تغییر کاربری اراضی با تولید گیاهان داروئی	357	2.06	1.249
اثرات کشت گیاهان داروئی جهت جلوگیری از فرسایش خاک	357	2.88	1.319
اثرات کشت گیاهان داروئی جهت جلوگیری از تخریب منابع طبیعی (جنگل و مرتع)	357	2.87	1.522
میزان تولید گیاهان داروئی، بازاریابی و بازار رسانی قالب تعاونی‌ها	357	2.77	1.282
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی بر صنعت منطقه در حیطه آوری بسته‌بندی	357	2.92	1.266
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی پوشش گیاهی منطقه	357	3.18	1.250
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی بر گردشگری و توریسم منطقه	357	3.06	1.343
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی بهبود الگوی کشت در منطقه	357	2.93	1.274
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی بر حمایت از شرکت‌های تعاونی در منطقه	357	2.82	1.252
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی بر بیابان‌زدایی با تأکید بر گیاهان داروئی دیم	357	2.97	1.409
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی بر ارتقاء سلامت و بهداشت غذایی منطقه	357	3.22	1.338
تأثیر کاشت و بهره‌برداری از گیاهان داروئی بر توسعه مراکز درمانی مبتنی بر طب سنتی در منطقه	357	3.06	1.303
میزان نقش و حضور زنان در تولید و فرآوری گیاهان و عرقیات داروئی	357	2.94	1.235
استفاده از زمین‌های رها شده برای کشت گیاهان داروئی	357	2.67	1.344
میزان شکل‌گیری شکل‌های بومی و ارتقاء فرهنگ مشارکت روستائیان به لحاظ تولید و فرآوری گیاهان داروئی	357	2.69	1.425

منبع: یافته‌های پژوهش

۱- متغیر مشارکت روستائیان دارای میانگین ۲.۵۹، انحراف معیار ۱.۰۷ می‌باشد. با مقایسه میانگین و طیف لیکرت سؤالات پرسشنامه (اعداد ۱ تا ۵) به این نتیجه می‌رسیم که این متغیر در بین پاسخ‌دهندگان از سطح متوسطی از لحاظ اهمیت برخوردار بوده است.

۲- متغیر ایجاد اشتغال دارای میانگین ۲.۵۰۸، انحراف معیار ۱.۰۷ می‌باشد. با مقایسه میانگین و طیف لیکرت سؤالات پرسشنامه (اعداد ۱ تا ۵) به این نتیجه می‌رسیم که این متغیر در بین پاسخ‌دهندگان از سطح متوسطی از لحاظ اهمیت برخوردار بوده است.

۳- متغیر قابلیت محیطی و اقلیمی دارای میانگین ۲.۹۵، انحراف معیار ۱.۲۳ می‌باشد. با مقایسه میانگین و طیف لیکرت سؤالات پرسشنامه (اعداد ۱ تا ۵) به این نتیجه می‌رسیم که این متغیر در بین پاسخ‌دهندگان از سطح متوسطی از لحاظ اهمیت برخوردار بوده است.

۴- متغیر توسعه پایدار روستایی دارای میانگین ۲.۶۸، انحراف معیار ۱.۰۴۲ می‌باشد. با مقایسه میانگین و طیف لیکرت سؤالات پرسشنامه (اعداد ۱ تا ۵) به این نتیجه می‌رسیم که این متغیر در بین پاسخ‌دهندگان از سطح متوسطی از لحاظ اهمیت برخوردار بوده است.

آزمون فرضیه‌های تحقیق

هدف آزمون فرض‌های آماری تعیین این موضوع است که با توجه به اطلاعات به‌دست آمده از داده‌های نمونه، حدسی که درباره‌ی خصوصیتی از جامعه می‌زنیم تأیید می‌شود یا خیر. این حدس بنا به هدف تحقیق، نوعاً شامل ادعایی درباره‌ی مقدار یک پارامتر جامعه است. بنابراین یک فرض آماری ممکن است پذیرفته و یا رد شود. باید همواره به‌خاطر داشت که قبول یک فرض آماری ممکن است بر اثر شواهد ناکافی در نمونه باشد که موجب می‌شود آن را رد نکند. (بایزیدی و همکاران، ۱۳۹۱).

برای آزمون کردن فرضیه‌های تحقیق از آزمون ضریب همبستگی و رگرسیون استفاده می‌شود طوری که در مرحله اول، ارتباط خطی بین دو متغیر با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون با وجود نرمال بودن داده‌ها بررسی شده و در مرحله دوم از رگرسیون برای بررسی میزان اثرگذاری عوامل روی تولیدات گیاهان دارویی استفاده می‌شود.

آزمون فرضیه اول: بین مشارکت روستاییان و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

H_0 : بین مشارکت روستاییان و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین مشارکت روستاییان و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

برای بررسی ارتباط بین دو متغیر چون توزیع متغیرها نرمال بود، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود که خروجی آن مطابق جدول ذیل می‌باشد:

جدول ۳: نتیجه آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر مشارکت روستاییان و تولید گیاهان دارویی

حجم نمونه	R(ضریب همبستگی)	سطح معنی‌داری	نتیجه فرضیه
۳۵۷	۰.۹۶۱	۰.۰۰۰	پذیرش فرض مقابل

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به خروجی به‌دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون، چون سطح معنی‌داری این آزمون برابر ۰.۰۰۰ بوده و این مقدار از ۰.۰۵ کوچک‌تر می‌باشد بنابراین ارتباط خطی بین دو متغیر مشارکت روستاییان و تولید گیاهان دارویی تأیید می‌شود. میزان این ارتباط برابر ۰.۹۶۱ و در جهت مستقیم می‌باشد.

آزمون فرضیه دوم: بین ایجاد اشتغال و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

H_0 : بین ایجاد اشتغال و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین ایجاد اشتغال و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

برای بررسی ارتباط بین دو متغیر چون توزیع متغیرها نرمال بود، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود که خروجی آن مطابق جدول ذیل می‌باشد:

جدول ۴: نتیجه آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر ایجاد اشتغال و تولید گیاهان دارویی

حجم نمونه	R(ضریب همبستگی)	سطح معنی‌داری	نتیجه فرضیه
۳۵۷	۰.۹۲۳	۰.۰۰۰	پذیرش فرض مقابل

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به خروجی به دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون، چون سطح معنی داری این آزمون برابر ۰.۰۰۰ بوده و این مقدار از ۰.۰۵ کوچک تر می باشد بنابراین ارتباط خطی بین دو متغیر ایجاد اشتغال و تولید گیاهان دارویی تأیید می شود. میزان این ارتباط برابر ۰.۹۲۳ و در جهت مستقیم می باشد.

آزمون فرضیه سوم: بین قابلیت محیطی و اقلیمی و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

H_0 : بین قابلیت محیطی و اقلیمی و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین قابلیت محیطی و اقلیمی و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

برای بررسی ارتباط بین دو متغیر چون توزیع متغیرها نرمال بود، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می شود که خروجی آن مطابق جدول ذیل می باشد:

جدول ۵: نتیجه آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر قابلیت محیطی و اقلیمی و تولید گیاهان دارویی

حجم نمونه	R(ضریب همبستگی)	سطح معنی داری	نتیجه فرضیه
۳۵۷	۰.۸۶۹	۰.۰۰۰	پذیرش فرض مقابل

منبع: یافته های پژوهش

با توجه به خروجی به دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون، چون سطح معنی داری این آزمون برابر ۰.۰۰۰ بوده و این مقدار از ۰.۰۵ کوچک تر می باشد بنابراین ارتباط خطی بین دو متغیر قابلیت محیطی و اقلیمی و تولید گیاهان دارویی تأیید می شود. میزان این ارتباط برابر ۰.۸۶۹ و در جهت مستقیم می باشد.

آزمون فرضیه چهارم: بین توسعه پایدار روستایی و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

H_0 : بین توسعه پایدار روستایی و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین توسعه پایدار روستایی و تولید گیاهان دارویی رابطه معناداری وجود دارد.

برای بررسی ارتباط بین دو متغیر چون توزیع متغیرها نرمال بود، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می شود که خروجی آن مطابق جدول ذیل می باشد:

جدول ۶: نتیجه آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر توسعه پایدار روستایی و تولید گیاهان دارویی

حجم نمونه	R(ضریب همبستگی)	سطح معنی داری	نتیجه فرضیه
۳۵۷	۰.۹۵۰	۰.۰۰۰	پذیرش فرض مقابل

منبع: یافته های پژوهش

با توجه به خروجی به دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون، چون سطح معنی داری این آزمون برابر ۰.۰۰۰ بوده و این مقدار از ۰.۰۵ کوچک تر می باشد بنابراین ارتباط خطی بین دو متغیر توسعه پایدار روستایی و تولید گیاهان دارویی تأیید می شود. میزان این ارتباط برابر ۰.۹۵۰ و در جهت مستقیم می باشد.

بحث، نتیجه گیری و پیشنهادها

با توجه به سؤالات تحقیق و نتایج حاصل از آزمون این سؤالات که مبتنی بر فرضیه های تحقیق بودند اکنون می توان نتایج آزمون فرضیه های تحقیق را تحلیل نمود. برای بررسی ارتباط بین دو متغیر چون توزیع متغیرها نرمال بود، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. فرضیه اول رابطه بین مشارکت روستاییان و تولید گیاهان دارویی مورد بررسی قرار داد. این فرضیه در آزمون فرضیه ها تأیید شد. به همین جهت، بر اساس نتایج می توان نتیجه گیری کرد که

مشارکت روستائیان در تولید گیاهان دارویی نقش بسزایی خواهد داشت. بر همین اساس با توجه به نقش مهم مشارکت روستائیان، می‌بایست نقش‌های بیشتر مردم شناسایی شده و دانش بومی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی منابع طبیعی و کشاورزی به‌عنوان مکمل روش‌های علمی مدیریت لحاظ گردد. تشکیل کمیته‌های هماهنگ‌کننده اجرای برنامه‌های توسعه تولید گیاهان دارویی و برقراری ارتباط منطقی با روستائیان و جوامع محلی برنامه‌ریزی اجرایی و مشارکتی با توجه به پتانسیل و ظرفیت‌های بومی هر منطقه با همکاری بهره‌برداران ساکن الزامی می‌باشد. برنامه‌ریزی اجرایی و مشارکتی با توجه به پتانسیل و ظرفیت‌های بومی هر منطقه با همکاری بهره‌برداران ساکن انجام شود. نهادهای مشارکتی، تعاونی‌ها، تشکل‌ها، گروه‌ها ایجاد گردد. شیوه‌های کارآمد مدیریت مشارکتی بسط و نهادی شود و نظام برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و سازمان‌های محلی ایجاد گردد، به سلسله مراتب نیازهای روستائیان توجه بیشتری شده، و همچنین نقش‌های بیشتری به مردم محول گردد. از سازمان‌های NGO یا غیردولتی زیست محیطی به منظور شناساندن محیط‌زیست و معضلات آن به اقشار مختلف مردم منطقه و ارتقای فرهنگ زیست محیطی و اقدامات ایجابی در جهت بهبود شرایط زیست محیطی منطقه و مقابله با حوادث غیرمترقبه و مبارزه با عوامل آلاینده‌ها استفاده گردد. در فرضیه دوم ارتباط بین ایجاد اشتغال و تولید گیاهان دارویی بررسی قرار گرفت و این فرضیه تأیید شد. بنابراین می‌توان گفت یکی از عوامل مؤثر در پایداری ایجاد اشتغال روستائیان تولید گیاهان دارویی می‌باشد. براساس نتایج حاصل از تحقیق جهت ایجاد اشتغال پایدار در جوامع روستایی تولید تبدیل و فرآوری گیاهان دارویی می‌تواند در راستای این اشتغال سهم بسیار زیادی ایفاء نماید. در فرضیه سوم ارتباط بین قابلیت محیطی و اقلیمی و تولید گیاهان دارویی مورد بررسی قرار گرفت و این فرضیه تأیید شد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت با توجه به شرایط مناسب اقلیمی و بارش‌های منطقه جهت جلوگیری از تغییر کاربری اراضی که منجر به تخریب منابع آب و خاک شده و اثرات منفی بر روی اکوسیستم و امرار و معاش مردم منطقه خواهد داشت بهتر است آگاهی بهره‌برداران افزایش داده شود و آموزش‌های لازم در منطقه صورت پذیرد، همچنین جهت جلوگیری از افت کمیت و کیفیت آب و پایین افتادن سفره‌های زیرزمینی، از بین رفتن کمیت آب‌ها و کاهش تولید و از بین رفتن خاک منطقه و پیامدهای ناشی از آن با استفاده از تولید گیاهان دارویی در بهره‌برداری مطلوب از سرزمین و رعایت الزامات زیست محیطی و جلوگیری از تخریب سرزمین مبادرت ورزید. بنابراین می‌بایست برنامه‌ریزی صحیح در بهره‌برداری مطلوب از سرزمین، و الزامات زیست محیطی رعایت گردد. دانش بومی شناسایی و در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی منابع طبیعی و کشاورزی به‌عنوان مکمل روش‌های علمی مدیریت، لحاظ گردد. فرضیه چهارم ارتباط بین توسعه پایدار روستایی و تولید گیاهان دارویی مورد بررسی قرار گرفت. این فرضیه تأیید شد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت از آنجائی‌که بین توسعه پایدار روستایی با تولید گیاهان دارویی ارتباط معنادار دارد. می‌بایست، توجه ویژه‌ای و حمایت‌های بسیاری از تمامی مراحل تولید تا فرآوری گیاهان دارویی به عمل آید تا در نتیجه منجر به توسعه و پایداری در روستاها خواهد شد. همچنین تولید انواع گیاهان دارویی در ایجاد معیشت پایدار و رفع مشکل بیکاری منطقه، در دستور کار دست اندکاران قرار گیرد. همچنین سازمان‌های مرتبط تلاش خود را در ایجاد نهادهای مشارکتی، تعاونی‌ها، تشکل‌ها، گروه‌ها افزایش بخشد. در پی بررسی‌های به عمل آمده روستائیان منطقه تمایل و توان بیشتر نسبت به مشارکت در توسعه پایدار روستا دارند بنابراین پیشنهاد می‌گردد کارشناسان و مدیران سازمان‌های

مرتبط توجه و تمرکز بیشتری روی این زمینه در تولید گیاهان دارویی داشته باشند. و همچنین مسئولین امر در تمام مراحل اجرایی پروژه از مطالعه گرفته تا اجرا دخیل بوده و در تصمیم‌گیری مشارکت نمایند و اگر قرار باشد کاری به نحو مطلوب و مورد رضایت قرار گیرد باید مردم در آن دخیل باشند و با روحیه مشارکتی که در منطقه وجود دارد مالکیت پروژه نیز به مردم منطقه سپرده شود. همچنین ترویج فرهنگ منابع طبیعی بیش از پیش در منطقه صورت پذیرد و از نظرات و پیشنهادهای مردم و مسئولین در بهبود هرچه بیشتر استفاده گردد.

فلذا مهم‌ترین نقش گیاهان دارویی در توسعه پایدار روستایی منطقه مورد مطالعه عبارتند از:

۱- ایجاد اشتغال در روستاها که موجب پایداری و جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها می‌شود و فی الواقع عامل بازدارنده مهاجرت است.

۲- ایجاد مواد اولیه برای مصارف روستایی و جوامع شهری و صادرات به خارج از کشور که همراه با ارزآوری خواهد بود.

۳- دستیابی به بازارهای جهانی که موجب تبادل اقتصادی و به تبع آن تبادل فرهنگی بین دولت‌ها، ملت‌ها و جوامع محلی خواهد شد.

۴- حفظ محیط و پیرامون روستا، که این مورد عامل بسیار مهم و از اهداف برنامه‌ریزی و توسعه روستاها به حساب می‌آید

دلایل انتخاب رویکرد طرح توسعه کشت گیاهان دارویی، خوراکی و صنعتی بومی در توسعه پایدار روستایی منطقه کالپوش استان سمنان:

۱- کاهش شدید تنوع زیستی گونه‌های دارویی، خوراکی و صنعتی بومی

۲- برهم خوردن ساختار اکوسیستم‌های طبیعی جنگلی و مرتعی

۳- تغییرات اقلیمی و در نتیجه بروز پدیده خشک‌سالی و کاهش شدید منابع آبی

۴- لزوم توجه به تولید محصولات کشاورزی کم‌نیاز به آب

۵- تنوع بخشی به الگوهای کشت و منابع درآمدی جوامع محلی

۶- تقاضای روزافزون بازارهای جهانی به گیاهان دارویی

۷- اقتصاد بدون نفت

پیشنهادها

۱- ارتباط و هماهنگی لازم بین بخش تحقیقات با بخش‌های آموزشی، ترویجی و اجرایی به منظور بهره‌برداری مطلوب از ظرفیت‌های کشور و توانمندسازی جوامع محلی با اجرای برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشت و توسعه گیاهان دارویی با مشارکت مسئولین ذی‌ربط فرمانداران و صدا و سیما

۲- کشت، اهلی کردن و تولید انبوه گیاهان دارویی به منظور جلوگیری از برداشت گیاهان از عرصه منابع طبیعی مشارکت و عزم همه‌جانبه مسئولین و دست‌اندرکاران دولتی برای توسعه کشت گیاهان دارویی به‌عنوان یکی از راهکارهای مقابله با خشک‌سالی و ایجاد اشتغال

- ۳- ارائه روش‌های صحیح بهره‌برداری از محصولات فرعی جنگل و مرتع
- ۴- تحقیق و بررسی در زمینه شناخت و معرفی توان کشور از نظر گیاهان دارویی، معطر و محصولات فرعی جنگل و مرتع
- ۵- تهیه بانک اطلاعاتی گیاهان دارویی ایران
- ۶- بررسی جایگاه گیاهان دارویی در طب سنتی و رایج
- ۷- معرفی گیاهان دارویی با ارزش بومی برای کشت وسیع و بهره‌برداری و بومی‌سازی تأمین نهادها در داخل استان با مشارکت بهره‌برداران و یا شرکت‌های دانش‌بنیان.
- ۸- بررسی فرایندهای تولید و فراوری گیاهان دارویی در کشور و عندالزوم بازنگری و اصلاح آن
- ۹- خرید تضمینی این محصولات توسط دولت در قالب تعاونی‌ها با توجه به ضعف توان مالی جوامع روستایی و تأمین اعتبارات دولتی و تسهیلاتی برای ترویج و توسعه کشت گیاهان دارویی برای ترویج و احیاء و توسعه و ایجاد تشکل‌های توسعه و تجارت (داخلی و خارجی) گیاهان دارویی، خوراکی و صنعتی توسط دستگاه‌های ذی‌ربط
- ۱۰- طراحی و ساخت سردخانه‌ها در مرکزهای از قبل تعیین شده توسط دولت، جهت جلوگیری از مشکلات روستائیان با توجه به فسادپذیری این محصولات
- ۱۱- اتخاذ تدابیر مناسب توسط دولت در راستای بازاریابی داخلی و خارجی این محصولات
- ۱۲- بیمه محصولات تولیدشده دارویی، خوراکی و صنعتی در مزرعه توسط بانک‌ها. و...

منابع

- ابراهیمی، علی. (۱۳۸۰)، ضرورت نگرش سیستمیک در مدیریت توسعه پایدار گیاهان دارویی، همایش ملی گیاهان دارویی).
- ابراهیمی، علی (۱۳۷۹). «جایگاه اقتصاد گیاهان دارویی در ایران و جهان و ضرورت رعایت اصل توسعه پایدار» خلاصه مقالات اولین همایش بین‌المللی طب سنتی و مفردات پزشکی (۱۶-۱۹ آبان) دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی تهران).
- آسایش، حسین، ۱۱ آذر، ۱۳۷۴، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور
- افتخاری، رکن‌الدین، نشریه تحقیقات جغرافیایی (۱۳۸۲)
- ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۸). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، نشر نی، تهران.
- امید بیگی، رضا، (۱۳۷۴)، رهیافت‌های تولید و فراوری گیاهان دارویی، انتشارات فکر روز)
- تودارو، مایکل؛ توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۶۹، ج ۱، ص ۲۳
- تودارو، ۱۳۷۸، (۳۳۷). تودارو، مایکل. (۱۳۷۸). توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، انتشارات موسسه عالی پژوهش و برنامه‌ریزی توسعه، تهران
- دیرباز، عسگر و دادگر، حسن؛ نگاهی به اسلام و توسعه پایدار، تهران، کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۶، ص ۲۹
- سایت استانداری استان سمنان
- سایت انجمن ترویج و آموزش کشاورزی ایران)
- طالب، مهدی؛ عنبری، موسی. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی روستایی با تأکید بر ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران، انتشارات دانشگاه تهران، تهران

عرب مازار، عباس و دادگر، حسن؛ چارچوب اسلامی دستیابی به توسعه اقتصادی پایدار، مجموعه مقالات دومین همایش اسلام و توسعه، تهران، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۲،

کهن، گوئل؛ شاخص‌سازی در توسعه پایدار، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۷۶، صفحه چ (مقدمه).

فرید (بایزیدی) (۱۳۹۳)، ابراهیم و همکاران، تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ای به کمک spss22، انتشارات عابد، چاپ ششم

منذر، قحف؛ توسعه پایدار در کشور اسلامی، ترجمه سعید و محمد فراهانی‌فرد، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، سال پنجم، بهار ۱۳۸۴، ص ۱۳۷.

موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، پاییز ۱۳۹۲، کتاب چهره ایران، راهنمای گردشگری استان‌های ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی